

УДК 343.123.12: 343.46

**ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ВИЯВЛЕННЯ ПРОТИДІЇ
ЗАКОННІЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ****OPERATIVE SEARCH EXPOSURE
OF COUNTERACTION OF LEGAL ECONOMIC ACTIVITY**

Гула Л.Ф.,
*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

В статті розглянуто питання щодо виявлення протидії законній господарській діяльності, яка сьогодні становить суттєву проблему, тому що способи вчинення злочинів у цій сфері набувають дедалі більшої витонченості, замаскованості та професійності; злочинні прояви стають дестабілізуючим чинником суспільного життя, негативно впливають на вітчизняну економіку та фінансовий стан держави. Визначено напрями отримання інформації про здійснення протидії законній господарській діяльності.

Ключові слова: господарська діяльність, протидія, припинення господарської діяльності, виявлення злочинів.

В статье рассмотрен вопрос относительно выявления противодействия законной хозяйственной деятельности, которая сегодня представляет существенную проблему, так как способы совершения преступлений в этой сфере приобретают все большую утонченность, маскировку и профессионализм; преступные проявления становятся дестабилизирующим фактором общественной жизни, негативно влияют на отечественную экономику и финансовое состояние государства. Определено направление получения информации об осуществлении противодействия законной хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: хозяйственная деятельность, противодействие, прекращение хозяйственной деятельности, выявление преступлений.

A question is considered in relation to the exposure of counteraction of legal economic activity that today presents a substantial problem because the methods of committing crime in this sphere acquire all greater refinement, it is disguised and professionalness, criminal displays become the destabilizing factor of public life, negatively influence on a home economy and financial state of the state. Certainly directions of receipt of information about realization of counteraction of legal economic activity.

Key words: economic activity, counteraction, stopping of economic activity, exposure of crimes.

Актуальність теми. Розпочавши демократичні перетворення, Україна зіштовхнулася зі значними перешкодами на шляху побудови нових суспільно-політичних і економічних відносин, зі зростанням злочинних проявів. Кримінальна небезпека перебуває в епіцентрі найгостріших проблем, які тривожать суспільство, вона створює серйозну загрозу життю, здоров'ю, правам і свободам громадян, суспільству та національній безпеці держави.

Організовані угруповання посилюють свої позиції через монополізацію окремих видів економічної діяльності, використовуючи відсутність надійних механізмів захисту ринкових відносин та прагнучи зберегти панівне становище в розподільчій сфері, блокують процеси ре-

форм, лобіюють прийняття необхідних законів та інших нормативних актів. В окремих галузях суспільного життя злочинні угруповання, користуючись своєю безкарністю та бездіяльністю правоохоронних органів, діють дедалі зухваліше, контролюють найприбутковіші види бізнесу та певні території, вчиняють особливо тяжкі та тяжкі злочини. Здійснення ефективної протидії груповій злочинності у сфері економіки у цілому стримують прогалини чинного законодавства, низький рівень відомчої нормативної бази, недосконалість організаційно-тактичних моделей оперативно-розшукового забезпечення виявлення та документування злочинних груп у сфері економіки, а також недоліки у сучасній науковій та методичній

розробці щодо протидії зазначеним формам злочинних утворень.

Необхідність впливу на певну частину господарських відносин з боку вказаних підрозділів зумовлена реальною загрозою заподіяння негативних наслідків економіці держави, що виникають під час здійснення протидії законній господарській діяльності.

Питання щодо виявлення протидії законній господарській діяльності досліджували: С.Г. Бевзенко, І.І. Басецький, В.В. Бугай, В.М. Варцаба, А.І. Грищенко, О.І. Гуров, Н.С. Карпов, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, В.В. Лисенко, Є.Д. Лук'яничков, М.І. Мельник, Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк, О.П. Снігер'єв, Т.Г. Утмелідзе, В.П. Цильвік та ін.

Метою дослідження є визначення та теоретичне обґрунтування діяльності оперативних підрозділів щодо виявлення протидії законній господарській діяльності.

Виклад основного матеріалу. Перехід економіки до ринкових відносин в умовах руйнування попередньої системи господарювання супроводжується активізацією тінювих структур, мета яких – взяття під контроль підприємницької діяльності шляхом змушування їх припинити таку роботу. Зважаючи на високий рівень латентності злочинів, передбачених ст. 206 КК України, перед оперативними працівниками постає завдання щодо активного оперативного пошуку їх ознак.

Пошукова діяльність нині ґрунтується на аналізі оперативної обстановки, інформацію про яку оперативні працівники одержують: за допомогою негласних джерел; особистим пошуком; із засобів масової інформації; зі скарг і заяв громадян; від інших державних правоохоронних і контролюючих органів [1, с. 81].

Джерелами інформації про факти підготовки чи вчинення протидії законній господарській діяльності є:

1. Оперативна інформація, отримана оперативними підрозділами ОВС у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності.

2. Заяви і скарги юридичних, посадових осіб та громадян.

3. Відомості, що висвітлюються у ЗМІ, які знаходяться у вільному доступі.

4. Інформація, що надходить від державних і контролюючих органів:

- відомості, що надаються для податкових органів юридичною особою;
- відомості про експортні та імпорتنі операції (митниці);
- відомості про зареєстровані на компанію нерухомість та транспортні засоби тощо.

Оперативний інтерес становлять дані, які знаходяться у власників корпорацій (фірм, підприємств):

- а) корпоративна інформація:
 - засновницькі документи;
 - положення, що регламентують діяльність органів управління корпорації;
 - протоколи зборів акціонерів;
 - протоколи засідань нарад директорів;
 - відомості про дочірні та залежні товариства;
 - про величину і структуру статутного капіталу;
 - оперативна інформація про зміни в реєстрі акціонерів компанії;

- б) фінансово-економічна інформація:
 - про бухгалтерські баланси;
 - про наявність і структуру дебіторської і кредиторської заборгованості;
 - про наявність ліквідного майна і його правовий статус;
 - про наявність податкового заставлення майна;
 - про контрагентів компанії;
 - інформація про податкову і банківську історію підприємства;

в) відомості про менеджмент і власників компанії:

- про посадових осіб компанії;
- про кількість акцій, що належать окремим власникам, їх частка в статутному капіталі;
- способи придбання і оплати акцій, що складають статутний капітал;
- інша інформація.

До осіб, які становлять оперативний інтерес у протидії законній господарській діяльності, належать:

1. Гравці на ринку, що використовують тактику злиття економічних структур для розширення свого бізнесу, які входять до:

- фінансово-промислових груп, що будують вертикально інтегровані у холдинги (від сировини до покупця);
- прямих конкурентів, що прагнуть контролю над більшою частиною локального ринку конкретної продукції або послуги;
- інвестиційних компаній, для яких недружні поглинання є способом заробітку;
- спеціалізованих компаній, що діють на користь існуючих або потенційних замовників;
- корпоративних шантажистів.

2. Корумповані посадові особи центральних або місцевих органів влади, органів судової системи, правоохоронних і контролюючих відомств.

3. Представники кримінальних структур, які залучаються до вчинення

психологічного тиску на керівництво корпорацій (підприємств) або для фізичного захоплення компанії, а також для фізичного знищення їх власників чи близьких родичів або майна.

До категорії осіб, які можуть володіти інформацією про підготовку та вчинення злочину, на нашу думку, належать працівники державних органів та громадських об'єднань, які беруть участь у контролі за господарською діяльністю взагалі та діяльністю, що підлягає ліцензуванню. При цьому необхідно враховувати, що існує значна відмінність між особами, які беруть участь у господарській діяльності (робітники) і можуть знати про економічні проблеми компанії (підприємства), та особами, які організують таку діяльність (виконавчі директори, головні бухгалтери, економісти та ін.).

Пропозиція зменшити обсяг промислового виробництва може бути виявлена на будь-якому з її етапів підготовки до припинення діяльності, тому завдання оперативних працівників відрізнятимуться залежно від форм готування протидії законній господарській діяльності. Насамперед необхідно зазначити, що суб'єкт пізнання (оперативний працівник) повинен чітко з'ясувати для себе особливості нормального функціонування тієї або іншої галузі економіки, технології здійснення певних господарських операцій, діяльність щодо (розподілу) купівлі й продажу акцій, порядок змінення власника підприємства тощо. Відповідно до особливостей нормального функціонування певної галузі економіки та здійснення господарської діяльності у певній формі, можна визначити найбільш вірогідні напрями пошуку слідів матеріального характеру, що містять відомості про протиправність (злочинність) діяння.

Суб'єкт пізнання стикається з необхідністю вивчення (пошуку) слідів, що виникли (виникають) під час готування чи вчинення злочину як в ідеальній, так і в матеріальній сферах. Ці зміни можуть бути виявлені при переоформленні договорів (контрактів) на постачання сировини та реалізацію готової продукції, оголошення в ЗМІ про термінове виставлення підприємства на продаж тощо. Отже, для виявлення ознак злочину необхідно насамперед визначити об'єкти, на які злочинці мають намір здійснити поглинання чи захоплення. Перелік заходів залежить від етапу і господарської діяльності, на якому ця діяльність може бути направлена [2, с. 33].

Наприклад, підготовку до укладення угоди, виконання якої може призвести до матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, чи вимогу не виконувати укладену угоду, можна виявити шляхом економічного аналізу, а погрозу вбивством чи нанесенням тяжких тілесних ушкоджень щодо припинення законної господарської діяльності можна зафіксувати тільки за допомогою сил, засобів та методів оперативно-розшукової діяльності.

До наступної категорії осіб, які можуть володіти інформацією про підготовку та вчинення злочину, належать особи, які є потенційними злочинцями, внаслідок певних навичок та вмінь (чи обізнаності з певними фактами), або певних дій (на момент здійснення пошукових заходів), а саме: особи, які раніше займалися господарською діяльністю, особливо яка підлягає обов'язковому ліцензуванню (працювали на підприємствах, установах та організаціях), отримавши досвід роботи, відповідні навички та кваліфікацію, звільнилися за власним бажанням; особи, які працюють чи працювали в охоронних (в тому числі приватних) структурах; наймані працівники, які самі займаються господарською діяльністю та безпосередньо займаються реалізацією виготовленої продукції або товарів; особи, щодо яких були розслідувані кримінальні провадження (припинені за не реабілітуючих обставин); особи, які вчинюють дії з підготовки до вчинення злочинів (протиправна вимога чи погрози на припинення законної господарської діяльності тощо); особи, які є членами організованих злочинних формувань, їх лідери та «авторитети», які намагаються нелегально контролювати бізнес-структури. Отже, до цієї категорії ми відносимо осіб, які у зв'язку зі своєю діяльністю мають можливість протидіяти законній господарській діяльності.

Виявленню протидії законній господарській діяльності передують обов'язкове з'ясування документів, що засвідчують факт реєстрації суб'єкта господарювання, а також отримання ліцензії на окремий вид діяльності (компанії-агресора, підприємства, яке поглинається) [3, с. 134].

Також вивченню підлягають:

- документи, що свідчать про здійснення господарської діяльності (транспортні, виробничі, бухгалтерські тощо);
- документи, в яких відображаються фінансові розрахунки (банківські платіжні доручення, роздруківки за рахунками тощо);
- чорнові записи (блокноти, нотатки, розрахунки, розписки, електронні документи тощо);
- контент-аналіз повідомлень у ЗМІ, мережі Інтернет, де можуть розміщуватися оголошення про продаж підприємства (компанії).

Порівняння результатів оперативно-розшукової діяльності, аналізу інформації, отриманої за запитом із зазначених органів, у підсумку свідчить про певні факти незаконного втручання в господарську діяльність підприємства.

Кримінальний кодекс України визначає протидію законній господарській діяльності, яка характеризується пред'явленням протиправної вимоги, поєднаної з погро-

зою застосування насильства щодо потерпілого або близьких йому осіб, пошкодження чи знищення їх майна.

Вимога може полягати у категорично висловленій пропозиції:

- припинити займатися господарською діяльністю;
- обмежити таку діяльність;
- укласти угоду;
- не інтонувати укладену угоду [4, с. 556].

Дані, що можуть вказувати на вимогу укласти угоду, яка призведе до заподіяння потерпілому чи іншим особам майнової шкоди: укладення угоди про повну чи часткову передачу потерпілим належних йому прав щодо управління юридичною особою (наприклад, угода про продаж, іншу сплатну уступку акцій акціонерного товариства, частки в статутному фонді іншого господарського товариства); укладення угоди про продаж чи іншу сплатну передачу засобів виробництва, приміщень чи іншого майна, необхідного для ведення підприємницької діяльності; укладення угоди про відмову потерпілого чи відповідної юридичної особи від ведення певних видів діяльності, від діяльності у певних пунктах чи регіонах, про обмеження обсягів такої діяльності; укладення угоди про продаж потерпілим чи організацією, яку він представляє, своєї продукції лише певним особам; укладення угоди про влаштування небажаної потерпілому особи на певну посаду на відповідному підприємстві.

Інформація, що може вказувати на вимогу не виконувати укладену угоду: винний висловлює пропозицію потерпілому відмовитися від виконання відповідної угоди, що може призвести до матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси потерпілого чи іншої особи, яка займається господарською діяльністю [5, с. 54–56].

Чинники, що визначають специфіку виявлення протидії законній господарській діяльності, характеризуються тим, що злочинна діяльність містить елементи правомірної господарської діяльності або проводиться під прикриттям законної (легальної); для досягнення кінцевої злочинної мети вчиняється низка діянь, що містять самостійні склади злочинів; слідова картина в основній групі злочинів проявляється у зміні змісту документів, що фіксують адміністративну діяльність з управління господарською діяльністю, а також перебіг різних господарських і фінансових операцій; виявлення особливості сторони, що потерпіла, тобто юридичної особи, яка реалізує свою економічну діяльність у правових формах; визначається кількісний і якісний склади злочинної групи; оптимізується рівень її організації та внутрішньої структури; встановлюється період злочинної діяльності в економічній сфері, наявність зв'язків; з'ясовується наявність, асортимент, послідовність і комплексність використання кримінальних засобів.

Висновки. Особливості виявлення протидії законній господарській діяльності полягають у вчасному отриманні інформації про домінування на споживчому ринку окремих економічних структур. Також необхідно організовувати проведення оперативно-розшукових заходів з метою виявлення погроз потерпілим підприємцям щодо обмеження чи припинення законної господарської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гребельський Д.В. Некоторые вопросы совершенствования курса «Оперативно-розыскная деятельность органов охраны общественного порядка» / Д.В. Гребельский // Труды ВШ МООП СССР. – М., 1967. – № 16. – С. 81–86.
2. Руденко О.О. Незаконна господарська діяльність : [наук.-практ. посіб.] / [О.О. Руденко, С.І. Николаук, Д.Й. Никифорчук]. – К. : КНТ, 2008. – 160 с.
3. Віхров О. Класифікація господарських правовідносин: загальнотеоретичний підхід / О. Віхров // Вісник академії правових наук України. – Х. : Академія правових наук, 2008. – № 4(55). – С. 134–142.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка ; 4-те вид., перероб. та доп. – К. : Юридична думка, 2007. – 1184 с.
5. Відповідальність за протидію законній господарській діяльності: наук-метод. рекомендації / Кер. авт. кол., доц. І.О. Ревак. – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – 100 с.